

Desanka!

STVARNOST OKO NAS NE ŽELI DA ČUJE DRUGE GLASOVE

Zaboravili smo na strpljenje, vreme provedeno u zatvorenom prostoru, koje nije samo klaustrofobičan sindrom već i činjenica koju smo zaboravili - ne nastaje sve odmah i sada

RAZGOVARALA
DUŠICA ANASTASOV

Biti pesnik, to je sve, reći će Tanja Kragujević na kraju ovog razgovora. U stvari, sa pesnikinjom čak i jedan sasvim namerno običan intervju postaje isktrak u poetiku kritike, razumnog sagledavanja nerazumnog, uzdizanja lepih stvari, bez želje da unizimo različitost.

Predlog da se poezija Desanke Maksimović isključi iz obavezne lektire za srednjoškolce ponovo je otvorio pitanje opšteg obrazovanja, ali i očuvanja našeg kulturnog identiteta kroz književnu baštinu. Kako smo uopšte došli do toga da Desanku Maksimović branimo od zaborava i sklanjanja na sporednu policu najvrednije biblioteke?

“Neshvatljivo je to što se ovih dana desilo, sve nas potreslo, ali i motivisalo. Pre svega nas, članove Upravnog odbora Zadužbine Desanke Maksimović, koja je, na osnovu informacije koju je dobila upravica Zadužbine Svetlana Šeatović, promptno reagovala 4. juna 2020. na sednici Upravnog odbora, sa samo ovom tačkom dnevnog reda, uputivši pismo nadležnim institucijama.

“Tumačenje” koje smo dobili samo je pojačalo uznemirenost. Objašnjavajući izmestanje dela naše pesnikinje izvan kanona srpske književnosti druge polovine 20. veka, iskazana je bojazan da bi učenici mogli da ‘pogreše u vrednovanju Desankine poezije, umanjujući na taj način njen značaj’. Pritom je zanemarena činjenica da učenici nisu u ovom procesu pušteni sebi, da postoje profesori koji mogu i moraju da

učestvuju u adekvatnom tumačenju Desankine poezije.

Dodatna objašnjenja dodatno i zbunjuju. Njima se knjiga ‘Tražim pomilovanje’ svrstava u program za prvi razred (iako se kvalifikuje kao najzrelije njeno delo, ali koje se ‘ne uklapa u poetičke okvire epohe’), kako bi našla svoje mesto kao odjek ‘književne epohe srednjeg veka’. Svevremenost ovog dela dubokog smisla koja lirska disput sa vladaoцем, koji je snažna personifikacija tek jednog od svih mogućih zemaljskih vladara, čini otvorenim za svako, pa i za današnje ili buduće vreme, pogrešno se kvalifikuje kao vanvremenost, što opravdava ovo iznudeno okretanje epohe srednjeg veka. Vrhunski paradoks je što je iz ‘kovčega neprocenjivih vrednosti’, iz kojeg je, po tumačenju radne grupe (komisije) zadužene za program nastave i učenja

INTERVJU
**TANJA
KRAGUJEVIĆ**
- pesnikinja -

za predmet Srpski jezik i književnost u gimnazijama, 'nešto moralo izostati' – izostavljena je upravo za našu nacionalnu književnost i kulturu njena najveća vrednost.

Zadužbina Desanke Maksimović, koja je od samog osnivanja, odlukom Vlade Srbije od 11. februara 1993 (na dan kada je pesnikinja preminula), obavezna da brine o njenom celokupnom delu, bila je ovim tumačenjima neposredno pozvana na dalje delovanje. Reakcije su bile brojne, kompetentne, i u znaku jednodušne podrške očuvanju dela pesnikinje u programu nastave za više razrede gimnazije. Iskazani stavovi Matice srpske, Katedre za srpsku književnost Beogradskog, Novosadskog i Niškog univerziteta, kao i dobitnika najznačajnijeg priznanja za poeziju u nas, Nagrade 'Desanka Maksimović', podstakle su i šire odjeka i podršku javnih radnika, univerzitetskih i gimnazijskih profesora, ili samih studenata – impresivna je peticija studenata srpske književnosti na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, na koju se odazvalo više hiljada mladih potpisnika. Regovanja su stigla i od književnih asocijacija, Srpskog Pen centra, Srpskog književnog društva, Udruženja književnika Srbije i brojnih pisaca.

Ako ima nečeg posebno vrednog i važnog što proističe iz ovog nemilog događaja, to je činjenica da nas je ujedinila jedna pesnikinja – i to upravo ona koja je višeznačnošću svog poetskog dela doprla, a dopire i danas, i sada, u vremenima drugih važnih tema i briga (svetske epidemije korona virusa), do svih poštovalaca i čitalaca – različitih obrazovnih profila i različitih generacija. Jedna istinska književna, estetička i duhovna vrednost učinila je ono što ne mogu štura pravila i uputstva za tumačenje. Ostala je 'zenica oka' svog naroda – koji se oseća pozvanim da očuva njenu vrednost i delo, da brani ono što nas brani – sam naš nacionalni identitet. Kao da se 'domovina praštanja i svetlih čuda' Desankinih stihova, još jednom, i za nju i za nas obistinila." **Ovo nije prvi put da se predlažu izmene lektire na štetu znamenitih dela naših pisaca, ali gde povlačimo granicu u želji da obrazovanje mladih proširimo i naslovima savremenijih pisaca? U Velikoj Britaniji nikome ne pada na pamet da iz udžbenika prote-ra Šekspira jer možda nije bližak deci 21. veka. Da li smo izjednačili obrazovanje sa pomodarstvom na štetu vanvremenske književnosti?**

"Teško je naći razumne i razumljive odgovore. Danas su gimnazijski programi u oblasti književnosti suženi, što se tumači najrazličitijim razlozima. Tako učenike, ali i profesore sačekaju nagomilana građa, spiskovi pisaca i dela, svedeni na mali broj časova, i provizorijum takozvane izborne volje u procesu nastave, što pruža pretekst za sve moguće propuste i praznine, preveliku dinamiku u radu učenika, koji tada podležu i metodologiji onlajn uvida, skraćenih i neretko pogrešnih ili do krajnosti dovedenih simplifikacija. Šta to znači u pogledu sticanja temeljnih znanja, ne treba ni pominjati.

Srećom, ispostavlja se da se ogromnom voljom, trudom i posvećenošću samih profesora, svesnih ove nepopravljive štete za formiranje kulturnog profila mladih, dodatnim angažovanjem, pre svega radom u literarnim sekcijama, nastali vakuumi bar delimično nadoknađuju. Sam talenat i otvoreni um mladih prirodno traži tu plodotvornu vezu, koja otkriva i podstiče stvaralačku energiju, kulturološki genom, koji

STEVAN KRAGUJEVIĆ

DESANKA
MAKSMOVIĆ,
TANJA
KRAGUJEVIĆ,
8. MART 1973.

Zaboravili smo šta znači bivati sa sobom, sa svojom najboljom, najplodnijom unutarjom formulom, koja će nas obnoviti, učiniti da iz te opitne sobe izađemo sa novim uvidima, sa rezultatom unutarnjih lektira, prelistavanja svega što jesmo, a što nam u dnevnoj dinamici izmiče

treba podržati, jer on doprinosi da budući vrhunski stručnjaci, informatičari, biolozi, inovatori, izrastaju kao ličnosti duhovne širine. Jer u samom korenu bića kulture i znanja, stoji i razumevanja reči, kojim se dopire do novih saznanjnih mogućnosti i novih puteva komuniciranja sa svetom."

Kako smo došli do toga da se čitanje lektire zapravo svelo na čitanje skripte sa prepričanim lektirama i zašto profesori to odobravaju? Da li je čitanje sadašnje književne elite znak odobravanja ili potpune nezainteresovanosti za obrazovanje mladih?

"Čini se da je u pitanju 'problem epohe'. Svedenost na tokove efikasnosti, brzih rezultata i velikih promocija. Zaboravili smo na strpljenje, vreme provedeno u zatvorenim prostorima, koje nije samo klaustrofobičan sindrom već i činjenica koju smo zaboravili – ne nastaje sve odmah i sada. Zaboravili smo šta znači bivati sa sobom, sa svojom najboljom, najplodnijom unutarjom formulom, koja će nas obnoviti, učiniti da iz te opitne sobe izađemo sa novim uvidima, sa rezultatom unutarnjih lektira, prelistavanja svega što jesmo, a što nam u dnevnom dinamika izmiče.

Postoji srećom i prava elita. Vrhunski umetnici, dirigenti, filharmoničari, solisti, pisci, slikari, mladi inovatori, koje lično smatram pesnicima svojih naučnih disciplina. Oni su ta obistinjena unutarnja formula i susret sa unutrašnjim čovekom, koji postoji u nama. Dimenzije sveta se ukazuju

sasvim drugačije: shvatamo vrednost svakog trenutka, dođira drugog bića, lepotu osmeha, svake nijanse reči i zvuka. Umesto bučnosti trgova, preglasne muzike, čujemo zaboravljenu ariju, ili kao noćnu muziku, u zoru, koncert jedne ptice. Dovoljno da zamagljiva barjaka efemernosti."

U poslednjih dvadesetak godina broj izdavačkih kuća se verovatno utrostručio, ali književnici tvrde da to nije uticalo na prodaju knjiga. Naprotiv, izostala je ozbiljna selekcija pa se štampa svašta, prodaje nešto, a sva je prilika da će malo toga postati deo neke istorije književnosti. Da li su korice kvalitetne književnosti postale omot za svašta i da li je broj prodatih primeraka knjige jedina mera kvaliteta?

"Broj prodatih primeraka knjiga je zakon opstanka izdavača na tržištu. Knjiga je 'skupa roba', reći će svako ko se njenom realizacijom i plasmanom bavi. Veća dobit od prodaje, pretpostavljamo, neka je vrsta garancije da će se sredstva pozudnanije moći uložiti u štampanje drugih knjiga. No opšta slika se teško menja. Malo je izdavača koji nastoje da nađu uspešan način balansiranja, te da

ostvarenu dobit ulože u izdanje knjiga, koje se po pravilu prodaju u manjem tiražu – poezija pre svega. Ponekad, nažalost, i uz zanemarivanje tantijema za autorska prava, ili uz izostanak autorskog honorara, koji se nadoknadi većim brojem autorskih primeraka knjiga.

Nekada su se izdavači udruživali kako bi ostvarili zamašne poduhvate. Zašto i danas ne bi bilo tako. Neka dela veoma važnih svetskih i naših pesnika i esejista dugo već čekaju, a mogla bi činiti pravi trezor malih edicija. Pa i u našoj književnosti neka dela čekaju obnovljena izdanja (Stevan Raičković), neka prva sabiranja pesme i eseja Borislava Radovića... Lep primer su knjige Aleksandra Ristovića, koje je objavio Kulturni centar Novog Sada. Napor i upornost, način da izdavački ili kulturne institucije potvrde svoj identitet u vremenu tržišne trke i umnožavanja tiraža."

Kome se obraćaju sadašnji pisci, na koju publiku računaju? Na onu koja je u bibliotekama i knjižarama ili na onu koja je na društvenim mrežama?

"Poznajem one koji su posvećeni pisanju u klasičnom, danas možda već

tradicionalnom odnosu prema stvaranju. Reći nešto kada zaista imaš šta, u duhu vlastite poetike i stilom koji dostojno predstavlja umetnost pesničke reči. Može to biti i svojevrsni eksperiment, variranje sopstvenog modela, ali je to promišljena nijansa, unošenje nečega novog u vlastiti stvaralački profil, unutaršnjim vizurama verifikovan pogled na svet, ili ona istina iza koje stoji pokriće u vlastitom, često dugo građenom stvaralačkom ja."

Kako biste opisali današnjeg pisca? Kom kulturnom miljeu on pripada ako pođemo od toga da je postojanje građanskog društva već odavno diskutabilno?

"Milje' je ono što odabere mo kao svoju kulturnu i stvaralačku klimu. Nekad je u njemu podsticaj, nekad lirski disput, otpor i izazov za vlastiti stav. Ponekad, nažalost, čak i tu – sivilo. Često se u takvim opštim okolnostima za milje odabira vlastita soba i razgovor sa nekolicinom stvaralački posvećenih prijatelja. U čemu je razlika? Verovatno u onome što je Adam Zagajevski opisao u svojim 'Opaskama o visokom stilu', zastao nad vlastitom dilemom pobuđenom klimom poznih decenija 20. veka. To je kao da 'onaj koji radi u samoći, izađe na teren opštih sudova'.

Njegova misao usredsređena je tu na snagu otpora, stvaralačku energiju postavljenu spram produkcije anemičnosti i bezosećajnosti, 'konzervacionog, niskog, mlako ironičnog stila'. Tako smo prozaični i obični, kaže ovaj sjajni esejista – da li uopšte zaslužujemo poeziju? Prizivajući pritom mnogo više prave (auto)kritičke filtracije, više stvaralačkog stila, koji ne mora, u doslovnom smislu biti visoki stil, koliko opreka banalnostima i sivilu. Reći ću na svoj način – prizeljkujući Oblutak – jednu bar zaokruženu misao, opažaj ili tajnu. Stvoriti svoj stil, izvan anemičnosti sveupotrebljivog, regenerisati govor – nije li to uvek dobar filter, ili bar jasniji početak. Blagi osvit duhovnosti."

Jednom ste izjavili da ste u svet poezije polazili sa verom jer je to bilo vreme kada se poetska reč sa pažnjom osluškivala, sa kakvom verom današnji pesnici kreću u svet književnosti?

"Potrebno je u sebi biti neko, u vreme zaboravljenih autentičnosti. Sećam se reči nobelovke Šimborske kada je govorila o tek proglašenom nobelovcu Brodskom 1987. Biti pesnik, to je ono što ostaje kad se ugase sva svetla, skinu sve svećane odore... To je veličina po sebi, sazdana delom koje nam ostavlja. Pre svega su to stvaraoči višedimenzionalne humanističke perspektive, koja u pravoj poeziji ima smisao duboke liričnosti. Još pre više od pet decenija doajen kritike Milan Bogdanović pisao je o Desankinoj poeziji zadivljen time koliko je 'životna, konkretna, slikovita i topla'. Zapravo, već je Desanka sama to na neki način izrekla stihom 'Pesnici žive celim životom'.

U današnjim okolnostima, bez svoje mere otpora kafenijama, mladi jedva mogu čuti vlastiti glas. A i onih kojima je upućen jedva da i ima. Poeziji nedostaju sagovornici. Nedostaje joj i živa kritička reč, iščezla, kao i stalne rubrike danas već malobrojnih

književnih magazina, ili onaj čitalački ugao, nekog ko će sa znatiželjom i radošću otvarati tu kutiju stvaralačkih opita i intime, koja mu je, u samoj suštini, već po definiciji stvaranja poverena."

Zašto se reč književnika sve manje čuje ne samo na ovim prostorima već i u svetu? Da li su umetnici odustali od ideje da svojim delom menjaju svet ili potrošački svet ne haje za drugačiju dimenziju života?

"Stvarnost koja nas okružuje, i ponekad određuje, zahuktalo kruži svojim utilitarnim orbitama, verujući svaki put da je to jedina i neopoziva linija napretka, ili se nastanjuje u svojim osvojenim oazama kompromisa i uslovnog mira, ne želeći da čuje drugačije glasove. Ti glasovi zamaraju, ometaju, jer podsećaju da postoji čitavo obilje, izvan toj orbiti dostupnog i osvojitog, izvan pokušaja da se u nju i zakorači. Podsećaju i da postoji sumnja, i napokon, neka 'zanemariva' pojedinačnost, tačka u svemiru, koja vidi, oseća i sluti, koja se istinski pita, i koja i dalje ostaje zapitana."

Gde se u našem društvu završava potraga za lepotom i da li uopšte imamo potrebu da razmišljamo o onome što ne vidimo na TV ekranu ili smo se pretvorili samo u konzumente vašaarskih sadržaja? Ili je sve to možda i posledica nekih nepročitanih lektira?

"Potraga za lepotom se zapravo ne završava. Jer, kako kaže veliki pesnik potekao sa našeg podneblja - 'Svet se ne završava'. I nepročitane lektire vraćaju se, nikada ne znamo kada, što pokazuje i ovo vreme korone. U pesnika je to izrazitije. To je večita čežnja koju otvara stvaralački jezik. Pesnik je, uostalom, način njegovog postojanja, pisali su veliki pesnici. Sredstvo kosmičkog putovanja, gde je budućnost sadašnjost, sadašnjost večita priča – sazdana u jeziku – budućici da je on zapravo taj najmlitveniji, najtiši ili najoporiji vapaj za samim postojanjem."

Da li i dalje mislite da je sva kompleksnost sveta sadržana u poeziji?

"Ponovo ću se setiti Desanke. Kada se pripremalo otkrivanje njenog spomenika u Valjevu 1990, Desanka to nije prihvatila. Tada joj je rečeno da će to biti u stvari spomenik poeziji, sa njenim likom. To je već zvučalo drugačije, i spomenik, prvi u Srbiji postavljen u čast poezije, otkriven je 27. oktobra 1990, tamo gde i danas stoji. Spomenik poeziji – neka to bude metafora samog pesničkog poslanja. Ne pišemo mi za spomenik, već se ulivamo u to većno biće poezije, koje kroz nas govori jednim vremenom, jednim trenutkom, u kojem je i naš lik, ako ga za to svojim delom učinimo dostojnim.

Moja poezija je, neka ne zvuči neskromno, bar takav osećaj duga. Takav krug. Od gimnazijskog trenutka prve zbirke do školjke žene u 'Muškoj sirmi', ili one što pronosi Pismo i znake u zbirci 'Slovočuvar i Slovočuvarka'; to je i korona koja zavičajnom linijom zaokružuje mladost i zrelost, to je i onaj razgovor sa pametnim telefonom, koji traži uredno brisanje memorije, koje u poslednjoj mojoj zbirci 'Ekstravaganza', tu memoriju traži razlistavanjem vremena u glavnom gradu mog života, među stranicama istorije i sadašnjosti, pristaništa i fontana, galerija i muzeja, gde se ispisuju poetska slova sećanja i nade. To je i 'Pismo na koži', i sve vreme, moja 'Žena od pesme'. To je jezik u kojem sam budna, u kojem sanjam. Kojim postojim. Gde su mi blizu i oni bliski, i oni iz daljina. Gde znam i ono što ću možda tek saznati. Biti pesnik, to je sve" ◀